ITALIANA LA TIMIŞOARA[1]

ILEANA OANCEA

Eugeniu Coşeriu vorbea într-o carte foarte importantă şi cu un titlu sugestiv: *Limba română în faţa Occidentului*, despre relaţia dintre română şi limbile romanice, relaţie deosebit de vie şi de activă, mediată de apartenenţa comună la romanitate.

Există însă şi o relaţie, la fel de incitantă şi de modelatoare în plan cultural, cea dintre limbile romanice şi limba română. În acest context, limba şi cultura italiană are un rol privilegiat, ce poate fi pregnant reliefat într-o viziune diacronică.

La modernizarea spaţiului românesc a contribuit franceza, dar şi italiana, de care românitatea s-a simţit mereu aproape, nu numai geografic, ci şi spiritual.

În ceea ce priveşte o necesară şi foarte interesantă cercetare a preocupărilor româneşti legate de spaţiul italian şi contribuţia acestuia la integrarea romanică şi europeană a românităţii, acest colocviu este deosebit de important pentru dimensiunea lui, fixată în titlu, privind italienistica şi spaţiul academic românesc.

Dezvoltarea unei specializări de italiană la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie a Universităţii de Vest din Timişoara este creaţia unei epoci de efervescenţă, mai ales în prima ei fază, de după 1989. Facultatea timişoreană afirmată în plan naţional, alături de celelalte trei mari facultăţi cu o bogată tradiţie: Bucureşti, Iaşi, Cluj, şi reunite într-un consorţiu, avea absolută nevoie, pentru a-şi valida această poziţie, de existenţa secţiilor de italiană şi spaniolă, care, în acelaşi

[1] Comunicare susţinută la Congresul Catedrei de italiană a Universităţii din Bucureşti, 1909-2009. Colocviul internaţional „FORTUNA LABILIS, STUDIA PERENNIA. *All´insegna di Ramiro Ortiz: insegnamento e ricerca nell'italianistica di ieri e di oggi*", 20-21 noiembrie 2009, Bucureşti

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

timp, puteau facilita stimulatoare relaţii cu Italia şi Spania, dar puteau să şi ofere o concludentă bază romanică pentru predarea limbii şi culturii române.

Aceste secţii reprezintă, fără nicio îndoială, cea mai importantă „creaţie" postdecembristă, şi chiar emblema schimbărilor majore din România. Lipsa lor ar fi însemnat amputarea filologiei timişorene de anvergura ei cu adevărat europeană.

A vorbi de italiană la Universitatea de Vest din Timişoara presupune tocmai reliefarea unei ctitoriri care a presupus un mare efort uman şi instituţional, cu deplina conştiinţă a valorii ei de catalizator în planul relaţiilor academice internaţionale care se anunţau atât de promiţător. Pentru Timişoara, esenţa schimbărilor de după 1989, a speranţelor şi a fervoarei contactului cu romanitatea şi, în general, cu Occidentul se concentrează, poate în modul cel mai semnificativ, în noua secţie de italiană clădită în jurul unor legături deosebit de puternice cu centre universitare italiene şi cu personalităţi italiene de primă mărime.

Fără să supralicităm, putem spune, cum vom încerca să arătăm în continuare, că cele mai intense, mai consecvente şi urmărite cu o deplină conştiinţă a valorii lor coagulante contacte s-au realizat în acest sector al unei foarte tinere secţii de italiană, care a încercat, pe măsură ce s-a conturat, să-şi realizeze şi o istorie şi un traiect ştiinţific, adesea comun cu instituţii academice italiene şi cu cele româneşti.

Italiana se auzea pe coridoarele Facultăţii, ca şi franceza, engleza sau germana, de exemplu, într-un plurilingvism al Europei culturale şi academice, susţinută de entuziasmul studenţilor din ce în ce mai numeroşi.

O trăsătură particulară este relaţia strânsă dintre italiană şi română. Profesorii italieni străluciţi, veniţi la Timişoara pentru a ţine conferinţe şi cursuri ce au reverberat intelectual mai ales în Aula *Dante Alighieri*, erau romanişti, şi, desigur, prin acest fapt, italienişti, dar şi românişti de o incontestabilă erudiţie şi originalitate.

La Facultatea de Litere a Universităţii de Vest din Timişoara, lectorii italieni, devotaţi predării limbii italiene, elevi ai unor reputaţi profesori din Italia, frecvent prezenţi la Timişoara, cum au fost:

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

Daniele Pantaleoni, elev al reputatului profesor Alexandru Niculescu, şeful Catedrei de română de la Universitatea din Udine, foarte ataşat de întemeierea unei secţii de italiană la Timişoara, şi Maria Luisa Lombardo, elevă a unei mari „amice" a Facultăţii de Litere din Timişoara, eminenta profesoară Teresa Ferro, succesoarea profesorului Niculescu la Udine, ea însăşi elevă şi colaboratoare a unui alt mare prieten al Timişoarei universitare, Giuseppe Piccillo, şi-au făcut doctoratul la Timişoara, la Catedra de limba română, cu profesorul Vasile Frăţilă (Daniele Pantaleoni) şi la Catedra de literatura română şi comparată, cu profesorul Cornel Ungureanu (Maria Luisa Lombardo), pe teme de românistică, aducând contribuţii cu adevărat originale: de limbă veche românească şi de literatură română modernă, contribuţii devenite cărţi de referinţă. Predarea limbii italiene s-a împletit de la început armonios cu preocupări de cultură română, condiţie ideală, de altfel, pentru o înţelegere autentică a relaţiilor interculturale, sub semnul cărora s-a născut şi a crescut italiana în cadrul Literelor timişorene.

Putem spune, generalizând, ceea ce însă ar necesita, mai degrabă, o atentă analiză, că a existat o insulă de italienistică la Facultate, într-o permanentă mişcare cu centrul de expansiune în special la Universitatea din Udine, dar şi la Padova, la Catania sau Perugia.

Este momentul cel mai potrivit pentru a zăbovi, fie şi fugitiv, asupra figurii de o rară nobleţe a profesoarei italiene Teresa Ferro, pomenită mai înainte. Întreaga noastră gratitudine îi este din nou adresată. „Nu este locul aici pentru a prezenta lucrările ştiinţifice atât de importante ale Teresei Ferro, cercetătoare cu o formaţie complexă de romanistă şi românistă, excelentă cunoscătoare a problemelor privind istoria limbii române, începând cu substratul, abordat în teza de licenţă. S-a scris mai mult despre ele.

Ceea ce am dorit să surprind acum a fost ceea ce mi s-a părut că reprezintă esenţa unui destin special, adică „desenul din covor" al curgerii existenţiale.

Teresa Ferro a avut o vocaţie specială a construcţiei spirituale: la catedra de română de la Udine şi, mai înainte, la Catania, universităţi al căror număr de studenţi care învăţau româna era mereu în creştere,

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

o adevărată operă vie şi, deopotrivă, în teritoriul sever al activităţii de cercetare urmărite cu o deosebită consecvenţă. Dar, nu mai puţin, această vocaţie, s-a manifestat în susţinerea limbii italiene în România, un loc privilegiat avându-l nou înfiinţata specializare de licenţă în italiană de la universitatea timişoreană. O altă construcţie, o altă operă vie, zămislită în pasta realului, în care **Profesoara** a lăsat mereu ceva din bogata sa personalitate"[2].

O altă trăsătură a vieţii academice postdecembriste la Timişoara este acordarea titlului de *Doctor Honoris Causa* unor savanţi de reputaţie internaţională romanişti şi românişti, desigur şi italieni, care au ţinut, cu această ocazie, prelegeri, conferinţe, cursuri, o efervescenţă de care viaţa universitară avea atâta nevoie. Studenţii au audiat alocuţiunile excepţionale ale profesorilor Lorenzo Renzi, celebrul romanist de la Universitatea din Padova şi profesorii de la Udine, Alexandru Niculescu şi Teresa Ferro, adevărate şi impresionante elogii aduse românei întru romanitate şi relaţiei cu Italia, în care solemnitatea momentului şi erudiţia erau scăldate de o puternică undă de emoţie. Discursuri de o factură specială, mărturisiri şi profesiuni de credinţă, al căror ecou păstrat în broşurile special alcătuite este la fel de puternic în memoria de la baza istoriei recente a Facultăţii. Le-am publicat, pentru marea lor valoare, de crez profesional, într-o carte la care am adăugat şi interviurile realizate cu această ocazie, în revista „Orizont", cu un titlu care mi s-a părut că surprinde esenţa a ceea ce poate să însemneze durata spirituală în mereu trecătoarea „clipă cea repede", sintetizată atât de elocvent şi de inspirat în titlul acestui important „convegno internazionale" bucureştean: FORTUNA LABILIS, STUDIA PERENNIA. Cartea amintită poartă titlul *Despre noosferă. O construcţie a memoriei*, Timişoara, Excelsior, 2005. Tot în această carte sunt şi interviurile cu Giuseppe Piccillo, despre română şi conservarea ei în texte româneşti din Italia, şi altele, cu Lorenzo Renzi, Teresa Ferro şi universitari udinezi.

[2] Ileana Oancea, *Asumarea unui destin: Teresa Ferro* (1956-2007), în „Philologica Banatica", Vol. II. Italienistică, Timişoara, 2008, p. 146-153.

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

Această insulă de italienistică timişoreană a numărat şi scriitori ca C. Calabro, şi el *Doctor Honoris Causa*, la propunerea secţiei de italiană, şi, desigur, Riccardo Campa, intelectual de o fineţe şi de o subtilitate ieşite din comun, care a predat şi ore de italiană la Timişoara şi care a publicat la Editura de Vest din Timişoara, o excelentă carte tradusă de Viorica Bălteanu.

Neavând o tradiţie, tradiţia este, oricum, opera timpului, italiana la Universitatea de Vest a beneficiat în schimb de intensitatea legăturilor cu Italia şi deschiderea pe care o poate oferi permanenta raportare la contextul romanic şi cel al românităţii orientale. Bursele oferite studenţilor au asigurat circulaţia în ambele sensuri.

Deşi tânără, secţia de italiană nu a dus lipsă de modele!

Au existat însă preocupări de italienistică mai vechi în Banat, care pot da o densitate istorică acestor manifestări. Amintim doar pe George Călinescu, care a fost profesor suplinitor de italiană, timp de un an, după revenirea de la bursa în Italia, la Accademia di Romania, din Roma.

De asemenea, îl mai putem menţiona pe Ioachim Miloia (1897-1940), şcolit în Italia, autor de cărţi de artă în italiană, una fiind o excelentă teză de doctorat, director, printre altele, al Muzeului Banatului. Petru Sferca (1919-1987), autodidact, îndrăgostit de limba lui Dante, a tradus şi a publicat la editura Vremea, în 1948, o culegere de versuri din marele poet italian, Ungaretti, apoi din Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo şi chiar din Leopardi.

Vom reţine şi câteva date care preced înfiinţarea secţiei de italiană. Profesoara Maria Belisare, cu excelente studii în Italia, de la mijlocul anilor ’50, a predat italiana – curs practic, până în 1971, rămânând în memoria celor care au profitat de existenţa acestei încă firave dimensiuni italiene în predarea limbilor străine, ca un adevărat precursor dotat cu har didactic şi cunoştinţe excepţionale[3]. Ea a creat această nostalgie pentru „la dolce lingua dove il si suona”, care a constituit climatul intelectual şi afectiv pentru dezvoltările viitoare. Iosif Cheie Pantea, cunoscut istoric literar, care a beneficiat de o

[3] Cf. *Viorica Bălteanu, Maria Belisare: un dascăl, un om*, în *Miscellanea romanica*, Timişoara, Universităţii de Vest, 2009.

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

bursă la Pisa (1970-1972) şi a scris o teză de doctorat în italiană, condusă de Mario Fubini, despre Eminescu şi Leopardi, a predat cu succes italiana ca limbă facultativă. În acelaşi timp, italiana a fost mereu integrată în cadrul cursurilor de lingvistică romanică, în special la capitolul *Romania şi importanţa ei pentru cultura europeană*.

Însă secţia de italiană nu ar fi existat, poate, fără devotamentul, energia nestăvilită, vocaţia constructivă a profesoarei Viorica Bălteanu. Efortul ei poate fi descoperit în tot ceea ce a întreprins secţia de italiană.

Câteva date sumare doresc să măsoare această importantă realizare a unei Facultăţi care a aspirat la a se aşeza alături de marile universităţi şi de a se integra în învăţământul superior european.

Pe lângă învăţarea limbii italiene în regim facultativ, cu un număr foarte mare de studenţi (în 1995, la diverse facultăţi se ajunsese la 300 de studenţi), în 1997 s-a realizat specializarea de licenţă, acest departament în formare beneficiind de prezenţa, din 1995, a unui strălucit absolvent de la Udine, Daniele Pantaleoni, pomenit mai înainte, sprijinit în venirea la Timişoara şi de profesorul Alexandru Niculescu. Începe, astfel, o relaţie fundamentală pentru italiană, cea cu Universitatea din Udine. În 2001, înregistrăm prima promoţie de 17 absolvenţi, iar în 2004 secţia este acreditată.

Trebuie să subliniem că cele câteva cadre didactice tinere care vor duce greul acestei secţii sunt absolvenţi timişoreni.

Mai adăugăm aici şi faptul că, începând cu 2007-2008, funcţionează şi un masterat de italiană cu participare internaţională, *Civiltà italiana e cultura europea*, ceea ce dă consistenţă secţiei.

Tot în legătură cu italiana la Timişoara trebuie să subliniem fructuoasa activitate a societăţii *Dante Alighieri*, cu serate în care cultura italiană s-a îngemănat cu cultura română, la care au participat profesori italieni şi români (de exemplu, Alexandru Balaci), romanişti şi românişti de notorietate, scriitori, oameni de cultură italieni şi reprezentaţi ai Consulatului Italian (comitetul: preşedinte, Iosif Cheie Pantea, vice-preşedinte, Viorica Bălteanu, secretar, Ileana Oancea, actualmente preşedinte, Viorica Bălteanu, vice-preşedinte, Bogdan Ţâra, secretar, Mirela Boncea).

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)

Ca o dezvoltare a acestei activităţi o reprezintă eforturile făcute de profesori şi oameni de cultură români şi italieni, în legătură cu istroromânii, în special (Viorica Bălteanu). Ceea ce, desigur, ilustrează, iradierea acestui centru de creativitate, nu numai ştiinţifică, ci şi culturală, care este italiana în context academic timişorean.

În încheiere, menţionăm volumul al II-lea al publicaţiei *Philologica Banatica*, închinat a peste un deceniu de existenţă a italianei la Timişoara.

Abordarea de faţă a încercat să evite o înşirare de date fără relevanţă, ea nu a aspirat nici să fie exhaustivă, ceea ce nici nu e posibil. Ea a încercat mai ales să aducă un omagiu indirect italianei de la Universitatea din Bucureşti, de la Catedra de limbă şi literatură italiană, la cei 100 de ani rodnici de la întemeiere. Italiana la Timişoara a dorit să se înscrie, prin câteva înfăptuiri semnificative, în spaţiul academic ilustrat de Universitatea bucureşteană, polarizatoare a evoluţiei italienisticii româneşti.

BDD-A12962 © 2011 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.128 (2026-09-14 19:31:12 UTC)